

34. Dyv.: Soldatenko V. F. Ukrai'ns'ka revoljucija jak suspil'nyj fenomen: poshuk metodologichnyh zasad doslidzhennja // Central'na Rada i ukrai'ns'kyj derzhavotvorchij proces. Materialy naukovoi' konferencii. 20 bereznja 1997 r. Ch.I. – K., 1997. – S.20–29; Soldatenko V. F. Ukrai'ns'ka revoljucija: koncepcija ta istoriografija. Kn. 1–2. – K. – Kn.1. – 1997. – 416 s.; Kn.2. – 1999. – 508 s.; Soldatenko V. F. Ukrai'ns'ka revoljucija. Istorychnyj narys. – K., 1999. – 976 s.; Soldatenko V. F. Ukrai'ns'ka revoljucija: fenomen i doslidnyky // Pam'jat' stolit'. – 1999. – S.157–160; Soldatenko V. F. Ukrai'ns'ka revoljucija // Politologichnyj encyklopedychnyj slovnyk. – K., 2004. – S.677; Soldatenko V. F. Novitni tendencii' j aktual'ni problemy istoriografichnogo osvjoennja procesiv revoljucijnoi' doby 1917–1920 rr. // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 2008. – №1. – S.75–88; Soldatenko V. F. Fenomen Ukrainskoj revoljucii // Rossijskaja istorija (Moskva). – 2009. – №1. – S.36–46; Soldatenko V. F. Ukrainskaja revoljucija 1917–1920 gg. K vyjasneniju konturov i parametrov istoricheskogo fenomena // Gileja. Naukovyj visnyk. – K., 2009. – Vyp.18. – S.4–20; Soldatenko V. F. Revoljucijna doba v Ukrai'ni (1917–1920): logika piznannja, istorychni epizody, ključovi postati. – K., 2011. – 568 s.

35. Dyv.: Lytvyn M. R., Naumenko K. Je. Istoriya ZUNR. – L., 1995. – 38 s.; Symonenko R. G., Tabachnyk D. V. Ukrai'ns'ko-pol's'ki vidnosyny ta borot'ba za jednist' Ukrai'ny. XIX – pochatok XX st. Narys. – K., 2007. – 704 s.; Krasivs'kyj O. Ukrai'ns'ko-pol's'ki vzajemny v 1917–1923. – K., 2008. – 544 s.; Ustymenko V. Pol's'ko-ukrai'ns'ka konfrontacija v chasy ZUNR // Problemy vyvchennja istorii' Ukrai'ns'koi' revoljucii' 1917–1921 rokiv. – K., 2014. – Vyp.10. – S.230–252.

36. Dyv.: Gud' B., Golubko V. Nelegka doroga do porozuminnja. Do pytannja genezy ukrai'ns'ko-pol's'kogo v'ijs'kovo-politychnogo spivrobitnyctva 1917–1921 rr. – L., 1997. – 68 s.; Lytvyn S. H. Sud istorii'. Symon Petljura i petljuriana. – K., 2001. – 640 s.; Kalakura O. Poljaky v etnopolitychnyh procesah na zemljah Ukrai'ny u XX stolitti. – K., 2007. – S.148–163; Zarec'ka T. Juzef Pilsuds'kyj i Ukrai'na. – K., 2007. – S.104–126 ta in.

37. Dyv.: Derzhaljuk M. S. Miznarodne stanovyshe Ukrai'ny ta i'i' vyzvol'na borot'ba u 1917–1922 rr. – K., 1998. – 240 s.; Gorodnja N. D. Polityka kraji'n Antanty i SSHa shhodo derzhavnosti Ukrai'ny v 1917–1919 rokah. Avtoref. kand. ist. nauk. – K., 1996. – 214 s.; Gonchar B. M., Gorodnja N. D. Vidnosyny mizh Francijeju i UNR (gruden' 1918 – kviten' 1919 r.) // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 2000. – №2. – S.47–57; Soldatenko V. F. Vynnychenko i Petljura: politychni portrety revoljucijnoi' doby. – K., 2007. – S.241–301; Soldatenko V. F. Ukrai'na v revoljucijnu dobu. Istorychni ese–hroniky: v 4 t. – T.3.: Rik 1919. – K., 2010. – S.125.

38. Dyv.: Savchenko V. Simon Petljura. – Har'kov, 2004. – S.244, 251 i dr.; Soldatenko V. F. Ukrai'na v revoljucijnu dobu. Istorychni ese–hroniky. – T.3.: Rik 1919. – S.153–155.

39. Pavljuk O. V. Borot'ba Ukrai'ny za nezalezhnist' i polityka SSHa (1917–1923). – K., 1996. – 187 s.

40. Pod nemeckoj pjatoj (dokumenty o Get'manshine) // Letopis' revoljucii. – 1924. – №3. – S.189–203.

41. Drama vyboru. Vidnosyny Ukrai'ny z Central'nymy derzhavamy u 1917–1918 rr. – K., 1999. – 274 s.

42. Ukrai'ns'ka Derzhava (kviten'–gruden' 1918 roku). Dokumenty i materialy. U 2 t. – K., 2015. – T.1. – 790 s., T.2. – 412 s.

Soldatenko V. F., doctor of historical sciences, professor, corresponding member of National Academy of Sciences of Ukraine, Chief Researcher, Institute of Political and Ethnic Studies of Ivan Kuras NAS of Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Ukraine 1918 in the transnational context: historiographical discourse

Controversial 1918 events as a whole and its individual aspects, in particular, devoted a lot of literature with different approaches, findings and assessments. Among the newest publications the author suggests to familiarize with the book «Ukraine between self-determination and occupation: 1917–1922 years». The present study evaluates the policies that led to radical changes in Europe at that time. In this article we are talking about an extremely complex processes that filled social life in 1918. A detailed analysis was carried out on the basis of archival sources and other research centers in Austria, Germany, Hungary, Great Britain, France, Poland, the Czech Republic, Russia and other countries.

Keywords: government of Germany, Austria–Hungary, Brest Conference, occupation.

* * *

УДК 322(477)«16/17»:271.2

Радько П. Г.,
доктор історичних наук, професор кафедри
політекономії, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), polkafedra@mail.ru

Аванесян Г. М.,
доцент кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки
і права ВНЗ «Університет «Україна»
(Україна, Полтава), polkafedra@mail.ru

Басенко Р. О.,
аспірант кафедри всесвітньої історії та методики
викладання історії, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), ruslan.basenko@mail.ru

ХРИСТІЯНСЬКО–ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ ТА ДУХОВНО–РЕЛІГІЙНА КУЛЬТУРА У ПОЛІТИКО–ПРАВОВОМУ ДОСВІДІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ XVII–XVIII СТОЛІТЬ

Осмілено християнсько–гуманістичні та духовно–релігійні основи національного політико–правового досвіду українського державотворення другої половини XVI – початку XVIII століть. Автори, на основі інтерпретації основних положень Конституції Пилипа Орлика 1710 року – «Пакти й Конституції Законів та Вольностей Війська Запорозького», розглядають роль православної релігійної традиції у державно–інституційному, політико–правовому та міжнародному конституванні української козацької державності у модерний час. Підтверджується думка про те, що православна віра розглядалася козацтвом як духовна основа суспільства та істинний складник українського державотворення, а гетьман був уюнований живити всіх заходів для запобігання будь–яким утискам православ'я. Особлива увага звернена на аналіз науково–теоретичних засад державно–церковних (політико–релігійних) відносин, а також запропонована історична ретроспектива та обґрунтовано перспективи партнерства державно–церковних і толерантності міжконфесійних взаємин в українському соціокультурному контексті.

Ключові слова: релігія, українська церква, православ'я, християнсько–гуманістичні цінності, Конституція Пилипа Орлика, національні традиції державотворення, духовно–моральні чесноти, державно–церковне партнерство, міжконфесійні взаємини, консолідація.

У наші дні особливої гостроти набуває проблема ціннісно–морального самовизначення особистості, постає очевидна світоглядна необхідність досягнення засадничих питань людського існування, визначення його смислу, характеру, стратегічних засад, морально–виправданих способів самореалізації. Людина, будучи наділеною найвищою гуманістичною цінністю – свободою совісті, мусить зробити вибір – жити добре чи погано, бути добросчесною чи розбещеною, любити чи ненавидіти, своїми вчинками сприяти піднесенню культури й утвердженню високих моральних цінностей любові, віри, смирення, добра і співстраждання чи популяризувати тимчасові гедоністичні практики, надмірно зазіхаючи на залученість до життєвих насалод. Якщо наша культура деморалізована, то частково з тієї причини, що не вистачає гідних взірців, орієнтирів, зрозумілих і чітких відповідей на індивідуальні способи смислопошуку, мотивації до духовно–морального вдосконалення й реалізації благочестивих життєвих переконань. Роль таких морально–ціннісних універсалів, без сумніву, відіграє релігійна культура, яка акумулює гуманістичні смисли, духовні цінності та людинотворчий потенціал. Більше того, як свідчить вітчизняний історичний процес, релігійна традиція у всі часи відігравала організуючу функцію не лише щодо формування особистості українця, але й по відношенню до гармонізації соціального життя, сприяла утвердженню політико–правового та громадянського

ладу, тобто була духовно–моральною основою національного державотворення.

Окремі аспекти ретроспективи взаємовпливів християнської духовності та державотворення, взаємин церкви та держави в українському історичному процесі XVI–XVIII століть були представлені у працях таких вчених як В. Андрущенко, В. Антонович, О. Апанович, Д. Багалій, Ю. Вільховий, М. Грушевський, Я. Дашкевич, М. Драгоманов, Я. Ісаєвич, Я. Калакура, А. Киридон, А. Колодний, П. Кравченко, М. Михальченко, Ю. Мицик, О. Моця, В. Пашенко, М. Попович, П. Радько, О. Рафальський, В. Смолій, В. Солдатенко, В. Степанков, В. Ульяновський, Д. Чижевський, В. Шевчук, М. Юрій, Н. Яковенко, П. Яроцький та ін. У той же час, актуалізація культурософської теми про роль християнсько–гуманістичних цінностей та релігійної культури у політико–правовому досвіді українського державотворення XVI–XVIII століть, на наш погляд, є виправданою, становить науково–теоретичний і практичний інтерес.

Мету запропонованої статті ми вбачаємо у розкритті місця християнсько–гуманістичних та духовно–релігійних цінностей у політико–правовому досвіді українського державотворення другої половини XVI – початку XVIII століть. Передбачається, зокрема, на основі інтерпретації основних положень Конституції Пилипа Орлика 1710 року – «Пактів й Конституцій Законів та Вольностей Війська Запорозького», розглянути роль православної релігійної традиції в історичних перспективах державно–інституційного, політико–правового та міжнародного утвердження української козацької державності у ранньомодерний і модерний час.

Відомо, що релігія взагалі є основою громадянського суспільства і джерелом усього доброго та втішного. Взаємини людей як учасників соціальної організації регулюють моральні закони, а поєнання релігійних і моральних пріоритетів формує духовно–моральну традицію. У такому контексті, громадянське суспільство – це єдність духовно–релігійних і державно–політичних модусів. Конституційоване політико–правове суспільство якнайкраще забезпечує єдність реалізації влади та захист фізичної людини, а релігійне суспільство, або конституційована релігія, якнайкраще забезпечує етико–моральну підтримку особистості. Тому релігійні та політичні виміри сучасного суспільства мають спільну мету – захист соціальної людини, і виконують вони цю функцію узгоджено [2, с. 414–415].

Сьогодні релігійна та політична сторони суспільного буття набувають зовнішніх форм оприсутнення в соціумі. Релігія – завдяки утвердженню сакральних (церковних) інституцій, а політика – завдяки формі урядування. Більше того, зростання ролі релігії, перебирання на себе релігійними організаціями і церквою багатьох світських форм соціального служіння, зумовлює активізацію не лише міжконфесійної, але й державно–церковної взаємодії, активне формування партнерства державно–церковних і толерантизації міжконфесійних взаємин [5, с. 4; 10, с. 6].

Як свідчить соціокультурний поступ людства, християнська церква і держава протягом свого співіснування перебували у стані діалектичної взаємодії.

Попри те, що держава і церква відрізняються за походженням, цілями, структурою, водночас вони тісно пов'язані між собою. Кожен із цих інститутів має свою особливу соціальну цінність і значимість. Церква не втручається у внутрішні справи держави, а остання, у свою чергу, не втручається у внутрішнє церковне життя. Разом із тим не тільки не виключається, але й передбачається духовно–моральний вплив церкви та цінностей, що захищаються нею, на державну владу [1, с. 3].

Взаємини між державою та церквою можна схарактеризувати як інституціалізовану форму відносин релігії та політики. «Церква та держава» як феномен був здебільшого «західним» і «суто християнським». І не тільки тому, що західна секуляризація вимагала обмежити повноваження духовної влади, – конфлікт церкви й держави виник набагато раніше, у процесі розвитку окремих церковних і державних інституцій християнського світу [7, с. 745].

На сьогодні відомо три основні моделі взаємин держави і християнської церкви. Їхніми архетипами виступають секулярна (світська або атеїстична) держава і теократія. Взаємини християнської церкви і теократичної держави представлені, у свою чергу, трьома основними типами: «цезарепатизм» – перетворення верховної державної влади на центр релігії; «папоцезаризм» – підпорядкування держави релігійним установам із наступним делегуванням їй тільки управлінських повноважень; «симфонія влад» – гармонія і згода церкви і держави [1, с. 7; 3, с. 406].

«Релігія – це ключ до історії», – говорив лорд Актон [6, с. 433]. І нині, коли ми осягаємо грандіозний вплив підсвідомого на людську поведінку та спроможність релігії притамувати й вивільнити ці потаємні сили, вислів Актона набуває ширшого за вихідне значення. Тому закономірним і актуальним вважаємо звернення до першої української Конституції Пилипа Орлика 1710 року. Офіційна назва документу – Пакти й Конституції Законів та Вольностей Війська Запорозького. У ньому мовиться, зокрема, про святу православну віру як державницьку ідеологію, «якою колись відважний козацький народ був просвітлений через перших князів від Константинопольського престолу і відтоді аж до нині наш народ твердо в ній перебуває, ніколи не стрижений чужинською релігією» [9, с. 27].

Як бачимо, йдеться про питання віросповідання, які завжди були важливим фактором у процесі вітчизняного державотворення. Відомий український історик та ідеолог консерватизму В. Липинський зауважував: «Ніяка людська громада, здатна до життя і творчості, не може існувати без власної внутрішньої моралі, без власного поняття про добро і зло і без такого ж переконання, що те, що вона хоче робити, є добро і те, з чим вона бореться, є зло. Тільки таке тверде переконання в правоті своїх хотінь дає кожній громаді моральну силу, без якої творче діло неможливе» [8, с. 417].

У Конституції Пилипа Орлика відзначено, що славної пам'яті Гетьман Богдан Хмельницький із Військом Запорозьким не через якусь іншу причину розпочав законну війну проти Польської Держави, а лише прагнучи належної по праву свободи і захищаючи

Православну Віру, яку всіляко пригноблювали польські влади і принаджували до об'єднання з Римською Церквою. Але й після того, як новоримське чужовір'я було викорінене з нашої вітчизни, він, саме через спільність релігії, а не з інших мотивів, удався з Військом Запорозьким і народом руським до Московської імперії за покровительством і добровільно піддався під протекторат царя [9, с. 27].

Можна було зрозуміти Богдана Хмельницького у той час. «Релігія оберігає державного діяча <...> від обману, від насильства, від несправедливості, від тиранії, вона урочисто й назавжди освячує державу і все, у тій державі втілене. Це ж освячення здійснюється заради того, щоб кожен, хто причетний до керування людьми, тобто той, хто немов уособлює самого Бога, мав собі й достатні поняття про свої обов'язки й призначення, аби його надії були звернені до безсмертя, аби він не озирався на нікчемні корисливі клопоти, не ганявся за мінливою та мінучою похвалою юрби, а спрямовував нетлінну частину своєї натури на постійні звершення, до нев'янучої слави та до того прикладу, що його вони лишайуть світові багатим спадком» [6, с. 408].

Тож новообраний гетьман, «якщо Господь Бог кріпкий і нездоланий у битвах допоможе визволити нашу Вітчизну увінчаною успіхами зброєю блаженної його милості найяснішого короля шведського з ярма московської неволі, повинен того дотримуватися і, як і належить йому, особисто пильнувати і рішуче ставити на перешкоді впровадженню у нашій руській Вітчизні будь-якої чужої релігії. А якщо де-небудь виявиться – чи потай, чи явно, – то повинен своєю владою її викоринити, заборонити проповідувати і поширювати». Також підкреслювалася важливість того, щоб гетьман не давав дозволу на проживання в Україні послідовникам чужовір'я, а особливо носіям «облудного іудаїзму» [9, с. 28].

Варто відзначити, що у Конституції Пилипа Орлика зверталася увага на те, що гетьман України повинен проявляти турботу щоб лише єдина православна віра східного обряду під послухом найсвятішого апостольського Константинопольського престолу навечно була утверджена й поширювалася для примноження Божої хвали розбудовою церков і вдосконаленням синів руських у вільних мистецтвах, і щоб воно буяло і квітло, мов троянда поміж колючок [9, с. 28]. Крім того зазначалося, що перед лицем усіх труднощів та спокус слід дотримуватися у школах суто християнського змісту навчання та життя в колективі, не дозволяючи йому знівелюватися.

Така педагогічна модель була дещо співзвучною з ранньомодерним англійським досвідом організації освіти молодого покоління. Відомо, що виховання в Англії у певному розумінні було віддане в руки священиків, тобто на всіх етапах життя, від дитинства до зрілості, формування та розвитку особистості супроводжувалися духовною опікою. Навіть тоді, коли молодь, залишаючи школи й університети, вступала у той найважливіший період життя, де вченість починає поєднуватися з досвідом, і коли, з метою того ж поєднання, вона відвідує інші країни, то замість старих слуг, яких ми часто бачимо гувернерами у вельможних людей в інших країнах, три чверті тих, хто

супроводжує англійських молодих дворян за кордоном, – церковнослужителі [6, с. 411]. Так, Маргарет Тетчер пригадувала: «По неділях ми часто ходили до церкви двічі на день, так само як і до ранкової та вечірньої недільної школи. Протягом тижня ми брали участь у різноманітній церковній діяльності. Ми вважали, що не слід присвячувати надто багато часу особистим втіхам» [12, с. 422].

Християнська віра за часів Пилипа Орлика фактично виконувала функції політичної інтеграції та самоідентифікації української спільноти, яка пізніше набула рис нації та створила сучасну Українську державу. Вирішальний вплив релігії на суспільство й державу був і в інших європейських країнах. Зокрема, під впливом християнської релігії у Європі остаточно сформувалася концепція національної держави [4, с. 108]. Так, приміром, англійці у своїй церковній інституції вбачали не просто духовну основу, але й істотну складову держави, підвалину конституції, з якою церква вповні узгоджується й нерозривно пов'язана. Церква й держава в їх уявленні – поняття нероздільні, тільки зрідка одне з них фігурує без другого. «Освячення» держави необхідне також для того, щоб вселити здоровий трепет шанобливості її вільним громадянам, яким, безумовно, для забезпечення своєї власної свободи треба мати над собою певну визначену частку влади [6, с. 409, 411].

Показово, що нормативний текст Конституції гетьмана Пилипа Орлика починався з параграфа, присвяченого питанням православної віри і церкви східного обряду, центром якої був апостольський Константинопольський престол. Православна віра розглядалася як єдина загальнонаціональна релігія українського народу, який обрав її ще за часів Київської Русі. Адже кожний народ, кожна нація повинні мати свою віру і свою церкву, як це підтверджує історичний розвиток людності. Таким чином в Конституції Пилипа Орлика проголошувався пріоритет православних духовно-моральних цінностей у житті українського народу, що цілком відповідало традиціям глибокої релігійності тогочасних українців.

Згідно з Конституцією гетьмана Пилипа Орлика посягання на православну віру фактично розглядалося як загроза безпеці держави і права, а тому гетьман як очільник країни був уповноважений вживати всіх заходів для запобігання та припинення будь-яких утисків православ'я. У гетьманській Конституції було відзначено особливий вклад в оборону православної віри Богдана Хмельницького, який у 1648–1654 роках очолив національно-визвольну боротьбу українського народу проти Речі Посполитої, зокрема проти спроб польської влади різними способами нав'язати українцям католицизм. Релігійний гніт польської шляхти та духовенства був складником колонізаційних заходів щодо політичного, соціально-економічного та культурного гноблення руського населення. Духовно-моральна та державотворча традиція Богдана Хмельницького щодо захисту православної віри в ході національно-визвольних змагань історично вкоренилася, продовжувалася і розвивалася українцями у XIX–XX століттях.

Ми вже зазначали, що історична правда, яку символізував зміст Конституція Пилипа Орлика,

свідчила: гетьман Богдан Хмельницький разом із Військом Запорозьким та всім українським народом уклав із Московським царством міжнародну угоду 1654 року саме через необхідність підтримки в боротьбі проти Речі Посполитої. Гетьманська Конституція 1710 року, поставила перед державою та її гетьманом завдання, яке полягало в тому, щоб при допомозі шведського короля звільнити Україну від московської неволі й не допустити запровадження в Козацькій державі будь-якої чужої релігії. Тобто православна віра руського населення фактично визнавалася їхньою єдиною вірою, що було обумовлено об'єктивними та суб'єктивними факторами розвитку тогочасного українського феодального суспільства.

Очевидно, що на початку XVIII століття одержавлення православної церкви в Українській «християнській республіці», як і в інших тогочасних європейських державах, було загальноприйнятою нормою та фактичною реальністю. В умовах боротьби за державну і духовну незалежність таке одержавлення було чи не єдино правильним способом консолідації козацтва (української шляхти), православного духовенства, селян і міщан. Із часом у такому одержавленні православної віри потреба відпала, й українське православ'я стало рівним у своїх правах та обов'язках з іншими релігійними течіями [4, с. 110].

Православна віра і сьогодні домінує поміж релігійних уподобань українців, а релігійність нашого народу підтверджується, зокрема, наявністю в преамбулі Конституції України (1996 рік) положення про те, що Верховна Рада України приймала Основний Закон, усвідомлюючи відповідальність перед Богом. Попри розкол православних церков у сучасній Україні, православна віра виконує важливу духовну роль у громадсько-релігійному житті нації.

На сьогодні в Україні в умовах поліконфесійності релігія відіграватиме свою державотворчо-консолідуєчу роль шляхом екуменізму, тобто єднання зусиль усіх конфесій для досягнення державотворчих суспільно-політичних цілей. Участь церкви в соціокультурних процесах визначається за такими напрямками: активізація діяльності в державотворчому процесі, тобто інтегруюча функція, апеляція до ідеалів демократії, справедливості, гуманізму, виховання поваги і терпимості до різних поглядів, почуттів і вірувань, сприяння розвитку традицій, культури та мови українського народу. Важливим залишається питання зорієнтованості на вирішення актуальних проблем національного рівня, зокрема регламентація духовних і матеріальних запитів людини, рух за екологію, питання милосердя, благодійництва, соціального захисту громадян та ін.

Таким чином, привернення уваги до Конституції Пилипа Орлика дає змогу переконалися, що проголошена в ній важлива роль православної віри як духовної основи функціонування Української козацької держави була об'єктивно обумовлена історичною традицією, станом розвитку тогочасного руського суспільства та міжнародних відносин України того періоду. Цей розгляд, також, дає зручну можливість пояснити сутність історичних, конституційних і духовних традицій України, які покликані відігравати інтегруючу роль у формуванні української політичної нації та утвердженні української державності.

Список використаних джерел

1. Бальжик І. А. Відносини держави і церкви: «симфонія влад» [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / І. А. Бальжик; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2007. – 21 с.
2. Бональд де Луї. Основні закони суспільства [Текст] / Л. Бональд // Консерватизм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К.: Простір; Смолоскип, 2008. – С.413–417.
3. Калакура Я. С. Українська культура: цивілізаційний вимір [Текст] / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. – К.: ІПЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 496 с.
4. Кампо В. Конституція Української гетьманської держави: (Конституція Пилипа Орлика 1710 року) [Текст] / В. Кампо // Юридичний журнал – 2009. – №5. – С.108–110.
5. Кобетяк А. Р. Імперативи толерантизації міжконфесійних відносин в сучасній Україні [Текст]: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.01 / А. Р. Кобетяк; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2015. – 20 с.
6. Консерватизм: Консервативна традиція політичного мислення від Едмунта Берка до Магарет Тетчер [Текст]: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К.: Простір; Смолоскип, 2008. – 788 с.
7. Короткий оксфордський політичний словник [Текст]: пер. з англ. / за ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 789 с.
8. Липинський В. Мораль і політична дія [Текст] / В. Липинський // Консерватизм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К.: Простір; Смолоскип, 2008. – С.417–421.
9. Пакти й Конституції Законів та Вольностей Війська Запорозького [Текст] // Слосаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. – К.: Т-во «Знання» України, 1992. – С.25–37.
10. Практичне релігієзнавство: колективна монографія [Текст] / за ред. професорів А. Колодного і Л. Филипович. – К.: Українська конфедерація журналістів та Українська асоціація релігієзнавців, 2012. – 315 с.
11. Сохань П. С. Б. Д. Грінченко – М. П. Драгоманов: діалоги про національну українську справу [Текст] / П. С. Сохань // Джерела з історії суспільно-політичного руху в Україні XIX – поч. XX ст. – Вип.1 / НАН України; Ін-т української археографії. – К., 1994. – С.5–17.
12. Тетчер М. Я вірю [Текст] / М. Тетчер // Консерватизм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К.: Простір; Смолоскип, 2008. – С.422–430.

References

1. Balzhyk I. A. Vidnosyny derzhavy i tserkvy: «symfoniia vlad» [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01 / I. A. Balzhyk; Odeska natsionalna yurydychna akademiia. – Odesa, 2007. – 21 s.
2. Bonald de Lui. Osnovni zakony suspilstva [Tekst] / L. Bonald // Konservatyzm: antolohiia / uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. – 2-he vyd., pererob. i dopovn. – K.: Prostir; Smoloskyp, 2008. – S.413–417.
3. Kalakura Ia. S. Ukrainka kultura: tsyvilizatsiinyi vymir [Tekst] / Ia. S. Kalakura, O. O. Rafalskyi, M. F. Yurii. – K.: IPiEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2015. – 496 s.
4. Kampo V. Konstytutsiia Ukrainskoi hetmanskoï derzhavy: (Konstytutsiia Pylypa Orlyka 1710 roku) [Tekst] / V. Kampo // Yurydychnyi zhurnal – 2009. – №5. – S.108–110.
5. Kobetiak A. R. Imperatyvy tolerantyzatsii mizhkonfesiinykh vidnosyn v suchasniï Ukraini [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. filoz. nauk: 09.00.01 / A. R. Kobetiak; Zhytomyrskiy derzh. un-t im. Ivana Franka. – Zhytomyr, 2015. – 20 s.
6. Konservatyzm: Konservatyvna tradytsiia politychnoho myslennia vid Edmunta Berka do Maharet Tetcher [Tekst]: antolohiia / uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. – 2-he vyd., pererob. i dopovn. – K.: Prostir; Smoloskyp, 2008. – 788 s.
7. Korotkyi oksfordskiy politychnyi slovnyk [Tekst]: per. z anhl. / za red. I. Maklina, A. Makmilana. – K.: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2006. – 789 s.
8. Lypynskiy V. Moral i politychna diia [Tekst] / V. Lypynskiy // Konservatyzm: antolohiia / uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. – 2-he vyd., pererob. i dopovn. – K.: Prostir; Smoloskyp, 2008. – S.417–421.

9. Pakty i Konstytutsii Zakoniv ta Volnostei Viiska Zaporozkoho [Tekst] // Shiusarenko A. H., Tomenko M. V. Istoriiia ukrainskoi konstytutsii. – K.: T-vo «Znannia» Ukrainy, 1992. – S.25–37.

10. Praktychne relihiiieznavstvo: kolektyvna monohrafiia [Tekst] / za red. profesoriv A. Kolodnoho i L. Fylypovych. – K.: Ukrainska konfederatsiia zhurnalistyv ta Ukrainska asotsiatsiia relihiiieznavstiv, 2012. – 315 s.

11. Sokhan P. S. B. D. Hrinchenko – M. P. Drahomanov: dialohy pro natsionalnu ukrainsku spravu [Tekst] / P. S. Sokhan // Dzhherela z istorii suspiilno-politychnoho rukhu v Ukraini XIX – poch. XX st. – Vyp.1 / NAN Ukrainy; In-t ukrainskoi arkhieohrafi. – K., 1994. – S.5–17.

12. Tetcher M. Ia viriu [Tekst] / M. Tetcher // Konservatyzm: antolohiia / uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. – 2-he vyd., pererob. i dopovn. – K.: Prostrir; Smoloskyp, 2008. – S.422–430.

Radko P. G., Doctor of Historical Sciences, professor of the Department of Political Economy, Poltava National V. G. Korolenko Pedagogical University (Ukraine, Poltava), polkafedra@mail.ru

Avanesyan G. M., assistant professor of department of jurisprudence, Poltava institute of economy and trading «University Ukraine» (Ukraine, Poltava), polkafedra@mail.ru

Basenko R. O., post-graduate student of the department of the world history and methodology of teaching of the history, Poltava National V. G. Korolenko Pedagogical University (Ukraine, Poltava), ruslan.basenko@mail.ru

Christian and humanistic values, spiritual and religious culture in the politic and legal experience of creating Ukrainian statehood in XVII–XVIII centuries

The article is devoted to understanding the Christian and humanistic, spiritual and religious foundations of the national political and legal experience in the creation of the Ukrainian state from the second half of 16th until the beginning of 18th century. The authors, taking into account the interpretation of the main provisions of the Constitution of Pylyp Orlyk in 1710 called «Pacts and Constitutions, laws and liberties of Zaporizhia Army», consider the role of the Orthodox religious tradition in public-institutional, political, legal and international approval of statehood of the Ukrainian Cossacks in modern time. Our article confirms the idea that the Orthodox faith was seen by the Cossack societies the spiritual foundation and a powerful component of the Ukrainian state structure, and the hetman was authorized to take all the different measures to prevent any oppression of orthodoxy. Particular attention is paid to the analysis of the scientific and theoretical features of church-state (political and religious) relations, and also, the article presents a historical retrospective and grounds the perspectives of partnership of church-state and interfaith relations in Ukraine that became more tolerant towards each other.

Keywords: religion, Ukrainian church, Orthodoxy, Christian and humanistic values, the Constitution of Pylyp Orlyk, the national traditions of creating the statehood, spiritual and moral virtues, the state-church partnership, interfaith relations, consolidation.

УДК 930:[316+33](477)«15/17»

Баранник А. М.,
аспірант кафедри історії України факультету
історичної освіти, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), a.m.barannik@gmail.com

ВІЗІЯ ЗАПОРІЗЬКОГО КОЗАЦТВА ПОЛЬСЬКОГО ІСТОРИКА ЛЕШЕКА ПОДГОРОДЕЦЬКОГО

Здійснено аналіз історичних праць польського дослідника Л. Подгородецького (1934–2000) на предмет його поглядів на процес виникнення, розвитку та значення запорізького козацтва. Розкрито основні гіпотези історика стосовно процесу становлення військово-політичного та економічного суверенітету Запоріжжя у XVI–XVIII ст. та його роль у процесі становлення Української Козацької Держави Б. Хмельницького, яку Л. Подгородецький вважав першою українською державою.

Ключові слова: Лешек Подгородецький, Запоріжжя, Січ, Нова Січ, запоріжці, виникнення козацтва, польська історіографія.

Серед польських україністів, Лешек Подгородецький (1934–2000 рр.) [1] посідає особливе місце, позаяк писав свої праці для широкого кола читачів, а отже, суттєво

вплинув на становлення тамтешньої суспільної думки про Україну та її минуле. Його спеціалізацією була історія Польщі та України, зокрема, ранньомодерного періоду. Він один з небагатьох польських істориків, які займалися українознавчими студіями в ПНР, та взагалі єдиний, хто написав монографію про запорізьке козацтво [4, с. 304]. Погляди Л. Подгородецького на історію України перекликалися з візією іншого відомого тогочасного польського україніста В. Серчика, і загалом характеризувались відходом від поглядів традиційної польської історіографії. Подгородецький розглядає історичний процес на українських землях, як поступальний розвиток місцевої людності, й з середньовічних часів вже називає українцями, вважаючи їх рівноправним народом поряд з поляками та росіянами. Цікаво, що Л. Подгородецький вважав шкідливим для Польського королівства прилучення українських земель у 1569 р., оскільки це призвело до «некорисних для краю змін внутрішніх (сприяло децентралізації) та негативно вплинуло на закордону політику» [5, с. 213–214]. Адже відтепер, фактично всі сили держава кидала на лагодження питань східних «кресів», з яких одним з найбільш нагальних, було козацьке. Іншою фундаментальною ідеєю, якої дотримувався історик, було визнання Війська Запорізького з 1649 р., як «першої в історії самостійної української держави» [5, с. 270].

Л. Подгородецький вважає, що на формування українського козацтва сильно вплинув природній фактор Наддніпрянської і Подніпрянської України. Тут умови навколишнього середовища інтенсивно сприяли розвитку землеробства, а в степовій частині – тваринництва [4, с. 7–8]. А у випадку власне Запоріжжя, то природні багатства краю були настільки високими, що їх розробка промисловиками навіть призвела до девальвації ціни на шкури деяких тварин, наприклад бобрів до 5–ти грошей за одну «сороку». Автор наголошує, що в порівнянні з польським селянством, українське в часи формування козацького стану, було значно багатшим, тому коли на цей терен поширилося магнатсько–шляхетське землеволодіння, українські селяни відчували значно різкішу зміну [4, с. 8]. Загалом, дослідник виокремлює наступні чинники формування запорізького козацтва:

1. Поширення на територію України магнатсько–шляхетського землеволодіння, що стало можливим внаслідок реалізації Люблінської унії. Це призвело до поширення на відносно вільне українське селянство системи кріпосних відносин. При цьому панщина, спершу відносно невелика, до кінця XVI ст. виносила вже 3–5 днів.

2. Одночасно з поширенням кріпацтва, зростає релігійний та національний тиск. Це призвело до втрати національної еліти – української аристократії, яка швидко спольщилася та окатоличилась. Тим самим, зникла та єдина верства українського суспільства, яка в той період мала найбільше можливостей легально боронити українські національні та культурні інтереси. Окрім того, як зазначає автор, колонізація аристократії мала наслідком те, що «відстань, яка ділила люд від магнатів поглиблювалася» [5, с. 218].

3. Перехід Кримського Ханства у васальну залежність від Туреччини. Це призвело до розриву